

Shkitska I. Y. The ways to intensify the tactics of raising the interlocutor significance in the context of manipulative positive strategy

The article is devoted to the methods of increasing the influence on interlocutor. These means are used by the collocutor while the main tactics of manipulative positive strategy is realized. Mentioned tactics handle with the raising of the interlocutor importance. The author analyzes the linguistic instruments and shows their role in the intensification of influential function of expressive. The author states that manipulative positive strategy is made by them.

Key words: manipulative positive strategy, tactics of raising the interlocutor importance, influential function, expressive, verbal representation.

Т. О. Щербакова (Дніпропетровськ)

УДК 811 161.2"374

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ „МІСТО”
В ОПОВІДАННІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО „ХВАЛА ЖИТТЮ!”**

Ім'я М. Коцюбинського знаходиться серед кращих майстрів вітчизняної культури. Він вніс в українську літературу нову особливу манеру імпресіоністичного письма, віднаходячи найбільш виразні й найбільш відповідні власним естетичним настановам засоби вираження в художньому тексті. Інтерес до мовного аспекту творчості видатного українського письменника продовжує жити наукову думку й до сьогоднішнього дня. Серед численних досліджень найбільш широко представлена група робіт, спрямованих на комплексний аналіз прози М. Коцюбинського (І. Білодід, К. Дорошенко, В. Дроздовський, Л. Іванов, Н. Калениченко, П. Колесник, В. Масальський, Н. Над'ярних та ін.). Їхні автори, зокрема, розглядають лексику різноманітних шарів суспільства, мовностилістичні засоби, роль синтаксичних конструкцій, стилістичну морфологію та стилістичну фонетику. Разом з тим, лексика сучасної української мови перебуває в стані постійних змін. Одним із пріоритетних напрямків сучасної україністики є дослідження лексики у вигляді семантично-інтегрованих частин - лексико-семантичних полів (далі-ЛСП).

Питання лексико-семантичного поля й у зарубіжній, й у вітчизняній лінгвістиці розробляли доволі активно, проте мовна спадщина М. Коцюбинського на сьогодні ще не стала предметом системного вивчення з огляду на особливості функціонування ЛСП. Саме цим і визначено актуальність цієї наукової розвідки, темою якої стало встановлення структури лексико-семантичного поля „МІСТО” в контексті окремого художнього твору. Відповідно, головними завданнями статті є встановлення структури ЛСП „МІСТО” в оповіданні

„Хвала життю!" й розрізнення центральних та периферійних складників; виокремлення головних прийомів добору виражальних мовних засобів. Перспективами цього напрямку дослідження є відкриття нових граней творчого методу М. Коцюбинського й з'ясування індивідуальних мовних особливостей імпресіоністичного опису в його творах. Для розв'язання поставлених у статті завдань були використані такі методи: описово-аналітичний метод, орієнтований на спостереження, аналіз і узагальнення певних мовних фактів; текстологічний метод, що передбачає вивчення функцій лексико-семантичного поля в межах художнього твору. Для аналізу фактичного матеріалу застосовано методологічний апарат традиційної семантики та когнітивної лінгвістики (зокрема, таких її напрямів, як фреймова семантика).

Для мовної картини світу, яку створював М. Коцюбинський у своїх останніх творах, будучи вже зрілим майстром слова, характерним є поєднання традиційної поняттєвої семантики української мови та іншомовної лексики. У розглядуваному оповіданні „Хвала життю!" [Коцюбинський 1988] остання займає незначне місце, слугуючи унаочненню просторового опису. Частотність іншомовного топонімічного слововживання невелика й становить усього два випадки (*пишна Мессіна, вулиця S. Martina*). Письменник, створюючи лексико-семантичне поле „МІСТО", послуговується актуалізацією традиційних значень, і центральне місце у фреймовій сітці становить слово „стіна". Специфічна деталізація та безпосередня унаочненість образу міста запрограмовані тим художнім завданням, яке вирішував український митець: відтворивши трагічну картину зруйнованого землетрусом міста, ствердити непереможну жагу людини до -життя. Тому антонімічного контекстуального звучання в розглядуваному полі набувають смислові гіпоніми, до першої групи входить слово-поняття „місто" та його топонім *Мессіна*. Другу групу негативного асоціативного наповнення становлять окремі слова-поняття (*руїни, кладовище, розвалини*). і словосполучення (*груда каміння; труп міста; група каміння, гори, бачок, вапна і каміння; картині руїни; грубий шар спресованих бачок, матраців, книжок, вапна, залізних ліжок і людських тіл; купа грузу; спресовані маси дерева, цегли, паперу, одезі, ламп, меблів і людських тіл; тінь руїни; хмари пилу, сірий груз й руїни; звалища хат*). Вона, найчисленніша за частотністю слововживання й асоціативним шляхом, допомагає створити загальну настроєвість оповіді. Принцип структурами польового утворення, тобто специфіка того, як значення одиниць поля узгоджені між собою на його різних поняттєвих ділянках і яким чином останні об'єднуються в межах окремої поняттєвої категорії, що існує в мисленні як „відбиток структурованого знання про відповідний фрагмент дійсності" [Воробьева 1993: 98]. цілком відповідає імпресіоністичній поезії, у якій головною настановою, за словами Ю. Кузнецова, є те, що

будь-який імпресіоністичний твір „складається з „миттєвих вражень" [Кузнецов 1995: 63].

Цілісність міста знищена, і тому головним компонентом лексико-семантичного поля „МІСТО" у творі стає лексема „стіна". Саме з нею пов'язане функціонування естетично маркованих означень, що стосуються центрального поняття поля (*зруйновані стіни прибережних будинків; розхитані стіни; стіни домів; каміння, що були спаяні перше в суцільну стіну; потріскані стіни палаців; завалені стіни фасадів; зрушені стіни*). Важливим чинником у функціонуванні розглядуваного поняття є метафоризація мовних одиниць у кульмінаційній частині твору, коли герой переживає невеликі підземні поштовхи й немовбито акумулює у власному почутті всю попередню предметно створювану настроєвість (*зрушились стіни, немов живі; стіни загойдатись; стіни стверділи, скинувши з себе лиш камінці*).

Другим центральним, або ядерним, поняттям лексико-семантичного поля „МІСТО" в оповіданні є категорія „каміння", „мерехтливості" у значенні якого між окремішністю предметності та назвою речовинності увесь час підтримується письменником, художньо фіксує розмитість межі між світом природи та міським простором, штучно створюваним людиною. Каміння весь час фігурує в зображенні міста, яким іде герой твору (*каміння розмитого бруку; груда каміння; безладна група каміння; гори різнорідного грузу, балок, ванна і каміння*). Окрім того, важливу функцію структурування цієї центральної категорії в лексико-семантичному полі „МІСТО" відіграє творення багаторівневих тропів (*каміння, що були спаяні перше в суцільну стіну, а тепер знову почали жити окремим життям*). Отже, лексема на текстуальному рівні займає центральне положення, тоді як асоціативні зв'язки відносять її на периферійне місце: зруйноване життя міста/нове природне буття природного матеріалу. Ще одна лінія розгортання фрейму в художньому творі М. Коцюбинського - поступове здрібніння, коли цілісність розпадається на окремі складники, а загальна картина перефокусується на окремі деталі. Після низки картин, у яких розгортається структура аналізованого нами мовного явища, залишаються складати ядро лексико-семантичного поля „МІСТО" лише такі поняття, як „стіна" та „камінь". У мовному оформленні останнього автор удається до зменшено-здрібнілої форми (*стіни стверділи, скинувши з себе лиш камінці*). Периферійними в розглядуваній нами польовій структурі постають назви окремих деталей таких суто міських споруд, як фонтан (*стародавній фонтан; сухі роти тритонів*), собор (*мармурові колони: старий мармур церкви; уламки пілястрів; орнаменти амбразур: мозаїчні боги без голів або з половинками лиць*). Саме тут можна простежити одну з головних ознак лексико-семантичного поля, яка, на думку С. Денисової, полягає в тому, що семантична будова поля (ядерно-периферійна структура в мові) „утворена не за ознаками бінарної опозиції

(релевантність/нерелевантність), а за принципом градування - ступеня виявлення ознак з центром, що складається з ознак високого ступеня детермінованості, і периферії - явищ з високим рівнем варіативності" [Денисова 1996:65]. Найвищий рівень подібної варіативності досягається при відтворенні такого фреймового концепту, як „будинок” (*п ятиповерховий будинок; середина хати; веселенькі шпалери; залізне ліжко; фотографія на стіні; образ мадонни в головах ліжка*). Своєрідність подання деталізації будинку в зміщенні акцентів внутрішнє/зовнішнє, коли для загального огляду відкривається „інтимність чужої хати”. Лексема „будинок” аналогічно до центральної лексеми „місто” теж розкривається через низку складових елементів будови, у мовному оформленні яких завдяки застосуванню естетично маркованого означення простежується загальна настанова письменника на предметно унаочнену форму подання трагедійності зображення (*вікна, звідки дивилася пустка; вибиті двері; самотні сходи; забуті гардини у павутинні; висяча лампа на тріснутій стелі*). Максимальне дрібнення художньої деталі дає можливість М. Коцюбинському ввести у фінаті оповідання до лексико-семантичного поля „МІСТО” два периферійні концепти : „магазинна вітрина” та „набір роздрібного продавця”. Останні шляхом асоціативного контрастування перетворюються на контекстуальні антоніми. Магазинна вітрина дістає мовне оформлення через кольорове вираження трагічності зображуваних подій (*чорний оксамит, померхлий метач*), тоді як варіативне подання товару вуличного продавця відповідає переможному возвеличенню незнищеної сили й краси життя (*гарні скляночки в золотих етикетках; блискучі склянки; помада; кожна склянка; нова склянка*), повертаючи знову до мовного світу твору кольори, запахи, тактильні та акустичні виражальні засоби.

Література

- Вороб'єва 1999** - Вороб'єва О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Вороб'єва. - Киев : Выща шк., 1993. - 200 с; **Денисова 1996** - Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / СЛ1. Денисова. - К. : Вид-во Київ. держ. лінгв. ун-ту, 1996. - 294 с; **Коцюбинський 1988** - Коцюбинський М. М. Хвала життю! ' М.М.Коцюбинський. Твори : в 2 т. - К. : Наук, думка, 1988. - Т. 2: Повісті та оповідання (1907 - 1912). Статті та нариси. - С. 290 - 294; **Кузнецов 1995** - Кузнецов Ю. Б. Імпресіонізм в українській прозі кінця ХІХ - початку ХХ ст.: проблеми естетики і поетики / Ю. Б. Кузнецов. - К. : Зодіак-ЕКО, 1995. - 304 с.

Щербакова Т. О. Лексико-семантичне поле „Місто” в оповіданні М. Коцюбинського „Хвала життю!”

У статті розглянуто особливості функціонування лексико-семантичного поля „Місто”; визначено концептуальну модель категорії та принцип організації відповідних лексичних одиниць у єдиній системі твору; встановлено особливості співвіднесення тих ділянок лексико-семантичного поля „Місто”, які репрезентують центральну й периферійні зони відповідної понятійної категорії. Досліджено процеси поєднання предметно-номінативної наочності з кольорами, запахами, тактильними й акустичними виражальними засобами.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, предметно-номінативна наочність, фрейм, троп, естетично марковане означення.

Щербакова Т. А. Лексико-семантическое поле „Город” в рассказе М. Коцюбинского „Хвала жизни!”

В статье рассматриваются особенности функционирования лексико-семантического поля „Город”, определяется концептуальная модель категории и принцип организации соответствующих лексических единиц в единой системе произведения. Устанавливаются особенности соотношения участков лексико-семантического поля „Город”, которые представляют центральную и периферийную зоны соответствующей понятийной категории. Исследуются процессы соединения предметно-номинативной наглядности с цветами, запахами, тактильными и акустическими выразительными средствами.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, предметно-номинативная наглядность, фрейм, троп, эстетически маркированное определение.

Shcherbakova T. O. Lexical-semantic field „City” in story M. Kotcubinskogo „Long live life”

The article deals with the peculiarities of lexical-semantic field „City”, is determined by a conceptual model of categories and principles of appropriate lexical items in a single system story. Features correlating set of those sites lexical-semantic field „City”. which represent the central and peripheral zones of the corresponding conceptual category. The processes combinations of subject-nominative visibility are researched with colours, smells, tactile and acoustic expression.

Key words: lexical-semantic field, subject-nominative visibility, frame, trails, aesthetically marked definition.